

Gundaj, Prigovaraj, Brini, Proklinji, Očajavaj, Glasuj

Uputa: Izbor zadnje ponuđene mogućnosti mijenja stvari mnogo brže

piše: Z. Pusić

U Zagrebu, 1. prosinca 2011.

Slobodne izbore najviše cijene oni koji ih nemaju. Onemogućavanje slobodnih izbora ozbiljno je kršenje čovjekovog dostojanstva, njegovog prava na vlastito mišljenje; sputavanje te slobode izvor je potencijalne nestabilnosti svakog jednostranačkog ili diktatorskog režima. Mogućnost izbora između više različitih kandidata koji često imaju dijametralno suprotne stavove o tome što su to važni državni interesi preduvjet je i za razvoj demokratske samosvijesti kod građana. Državni interesi prestaju biti „svete krave“ o kojima postoji neprikosnoveni službeni stav i postaju legitimne teme diskusije i neslaganja.

Međutim, kad slobodne izbore imate, postajete svjesni da je to, iako važan, tek prvi korak. Da morate proći fazu u kojoj vodeći političari uče da je suština demokracije da glasovi „konja i gusaka“ isto vrijede (odnosi se na izjavu F. Tuđmana iz 1996. povodom izbora za gradonačelnika Zagreba na kojima je opozicija dobila više glasova od HDZa: „Što znači da oporba u Zagrebu ima 60 posto glasova? Svaki razborit seljak zna da više vrijedi par rasnih konja nego čitavo jato gusaka.“). Da je vlast koja se stiče kroz izbore snažan mamac za svaku vrstu makinacija, od toga da glasači koji dođu na biralište pod kraj dana nalaze svoje ime zaokruženo, od manipulacije popisima i pokojnicima do zapečaćenih kutija s glasovima vojnika i pomoraca koji stižu u zadnji čas. Sve to može demokraciju jedne zemlje, bez obzira što piše u njenom Ustavu, pretvoriti u farsu.

Čak i kada većina stranaka prihvati poštovanje demokratske procedure kao civilizacijski standard i kad se uspostavi efikasna nezavisna kontrola izbora, plejada oriđinala i političkih demagoga sa i bez pokrića, koji defiliraju u doba predizborne kampanje TV ekranima ili vas zaskaću sa „jumbo“ plakata sloganima i obećanjima čija uvjerljivost ne prelazi onu sa reklama za igre na sreću, obeshrabruje mnoge normalne ljude da na izbore uopće izađu.

Ti birači koji od izbora apstiniraju zavaravaju se ako misle da u njima ne sudjeluju. Da bi promijenili ono što smatramo da treba promijeniti, ma kako nam te promijene izgledale prespore, važno je razumjeti kako se naš glas pretvara u mandate saborskih zastupnika.

U Hrvatski sabor biraju se zastupnici iz 12 izbornih jedinica. Hrvatska je teritorijalno podijeljena na 10 izbornih jedinica koje bi, približno ($\pm 5\%$), trebale imati jednak broj birača. (To nije ispunjeno; na prošlim izborima razlika između najveće, IX, i najmanje, IV, bila je 28%). Preostale dvije jedinice u principu nisu teritorijalne, XI izborna jedinica predstavlja glasače izvan Hrvatske, a XII manjine u Hrvatskoj, ali u realnosti o kandidatima iz XI izborne jedinice u potpunosti odlučuju birači iz BiH.

Iz svake od 10 teritorijalnih izbornih jedinica u Sabor odlazi 14 zastupnika koji se biraju po d'Hondtovoju metodi, prozvanoj po belgijskom matematičaru Viktoru d'Hondtu s početka 20. stoljeća.

Kako se biraju zastupnici po d'Hondtovoju metodi najlakše je predočiti na primjeru.

Uzmimo izbore za Sabor 2007. godine u I izornoj jedinici. U toj izornoj jedinici bilo je 2007. godine 361236 registriranih birača, na izborima je glasalo 243980 birača, a bilo je 240716 ispravnih glasačkih listića. Sada se izračuna 5% od broja ispravnih glasačkih listića.

U ovom slučaju to je $5 \times 2407.16 = 12036$. Sve stranke koje su dobile manje od tog broja glasova „ispadaju“. Na izborima u I izbornoj jedinici takmičilo se 27 stranaka, a tri su prešle izborni prag od 5%, SDP s 101250 (42.06%), HDZ s 74716 (31.04%) i HNS s 15479 (6.43%) glasova.

D'Hondtov postupak provodi se na slijedeći način: Na vrhu tabele ispišu se imena stranaka koje su prešle izborni prag, u prvom retku postotci osvojenih glasova po strankama, u drugom retku napišu se ti postoci podijeljeni s 2, u trećem retku ti postoci podijeljeni s 3 i tako (teoretski) do 14 retka.

	SDP	HDZ	HNS
1	42.06 (1)	31.04 (2)	6.43 (11)
2	21.03 (3)	15.52 (4)	
3	14.02 (5)	10.346 (7)	
4	10.515 (6)	7.76 (9)	
5	8.40 (8)	6.20 (12)	
6	7.01 (10)	5.17	
7	6.01 (13)	4.43	
8	5.25 (14)		

Sada se poreda, brojevima od (1) do (14), prvih 14 najvećih rezultata. Na osnovu toga, u ovom primjeru u Sabor ulazi 8 prvih kandidata s liste SDPa, 5 prvih kandidata s liste HDZa i prvi s liste HNSa, sve u I izbornoj jedinici. Po tom postupku biti će izabrani 14 zastupnika u svakoj od deset izbornih jedinica, sve skupa 140.

Broj zastupnika XI izborne jedinice određuje se tzv. metodom nefiksne kvote: Ukupan broj važećih glasačkih listića u deset teritorijalnih izbornih jedinica u Hrvatskoj podijeli se s 140, ukupnim brojem zastupnika iz tih jedinica. Na izborima 2007. taj količnik je bio

$$\frac{2389391}{140} = 17067.08$$

Sada se broj ispravnih glasačkih listića u XI izbornoj jedinici podijeli s dobivenim količnikom. Na izborima 2007. u XI izbornoj jedinici izašlo je na izbore 90482 birača, a broj važećih glasačkih listića bio je 89653.

$$\frac{89653}{17067} = 5.25$$

Najbliži cijeli broj dobivenom broju predstavlja broj zastupnika koji se bira iz XI; u ovom slučaju 5. Taj broj zastupnika bira se dalje d'Hondtovom metodom među strankama koje su prešle izborni prag od 5% za XI izbornu jedinicu. U ovom primjeru to je $5 \times 896.53 = 4482.6$.

Na prošlim izborima jedino je HDZ i lista Lijanović prešla izborni prag u XI, s 81.92% odnosno 10.77% od ukupnog broja važećih glasova. Po d'Hondtu je svih 5 kandidata birano iz HDZa.

	HDZ	Lijanović
1	81.92 (1)	10.77
2	40.96 (2)	
3	27.3 (3)	
4	20.48 (4)	
5	16.38 (5)	

U XII izbornoj jedinici bira se (isto kao i 2007.) 8 zastupnika, 3 kao predstavnici srpske nacionalne manjine i 5 kao zastupnici ostalih manjina koje su grupirane u 5 skupina.

Analizirajući rezultate iz navedenog primjera za I izbornu jedinicu na izborima 2007., a slični rezultati bili su (i biti će) karakteristični za svaku izbornu jedinicu, vidi se da već u samom startu, iako je izlaz birača na birališta bio relativno velik, 68%, broj glasova koji odlučuju o sastavu Sabora je oko 50% (53% u navedenom slučaju). Ispravnije bi bilo reći „broj glasova koji se pretvaraju u saborske mandate u skladu s željom onih čiji su to glasovi“. Jer „propali“ glasovi pa i glasovi onih koji na izbore uopće nisu izašli itekako utječu na rezultat izbora. Može se pokazati da „propali“ glas ili glas birača koji ne glasuje predstavlja doprinos najjačoj ili najjačim strankama u danoj izbornoj jedinici. Vrijednost takvog glasa je, ovisno o prednost najjače stranke u toj izbornoj jedinici, 1/3 do 1/2 doprinosa glasa direktno danog toj stranci. U izborima 2007., na osnovu „glasova“ birača koji nisu izašli na izbore ili su dali glas strankama koje nisu prešle prag, HDZ je dobio 8, a SDP 3 mandata. Iako to zvuči paradoksalno, račun pokazuje da su rezultat izbora 2007. odlučili „propali“ glasovi i „glasovi“ onih koji uopće nisu glasovali!

U kolikoj mjeri d'Hondtova metoda pretvaranja glasova birača u parlamentarne mandate ide na ruku velikim strankama odnosno koalicijama pokazuje i slijedeća usporedba. Da su četiri stranke koje danas predstavljaju Kukuriku koaliciju išle zajedno 2007., s brojem glasova koji su tada osvojile, po d'Hondtu bi dobile 76 mandata, a HDZ 54 u Hrvatskoj i 5 u XI izbornoj jedinici. Dakle, uz potpuno istu volju birača rezultat izbora bi, zahvaljujući izbornoj strategiji i d'Hondtovo metodi, bio dijametralno suprotan, Koalicija bi glatko pobijedila. U stvarnosti SDP i HNS su izgubili izbore 2007. iako su zajedno imale oko sto tisuća glasova više od HDZa.

Sva istraživanja raspoloženja birača na relevantnim uzorcima daju na ovim izborima osjetnu prednost Kukuriku koaliciji. Opće je mišljenje da je ta prednost rezultat neusporedivo niže popularnosti HDZa nego što je to bilo 2007. godine. Kvantificirana, za sada je ta prednost malo veća nego što bi je Kukuriku koalicija imala da je kao takva nastupila zajedno na izborima 2007. Koliko se raspoloženje birača uistinu promijenilo moći će se vidjeti uspoređujući rezultate kakvi bi oni bili da je Kukuriku koalicija izašla na izbore 2007. sa stvarnim rezultatima izbora 2011.

U završnici izborne utrke pojavile su se dvije male stranke koje za pojedini saborski mandat trebaju i do 50% više glasova nego velike stranke. To su Lesarovi laburisti i lista Ivana Grubišića. Te stranke su

u javnosti percipirane kao iskreni zastupnici radničkih interesa (Lesar), odnosno politike u kojoj poštenje i moralnost nisu samo predizborne parole (Grubišić). U tom smislu njihov možebitni izborni uspjeh predstavljao bi pozitivan pomak javnog mnijenja o kojem bi buduća Vlada trebala voditi računa.